MIRET I SANS, Joaquim, *Les Cases de Templers i Hospitalers a Catalunya. Aplec de notes i documents històrics*, 2a edició, amb l'estudi introductori a càrrec de Josep M. Sans i Travé, Pagès editors, Lleida, 2006, 760 p. (18 x 25,5 cm).

Josep M. Sans i Travé s'encarrega de la reedició facsimilar d'aquesta obra extraordinària, una de les completes i més importants de la historiografia catalana de principis del segle XX, de Joaquim Miret i Sans. La primera edició és de 1910.

Autor de 125 llibres i articles de caràcter històric, aquesta és l'obra més rellevant de Miret i Sans, encara avui de consulta obligada i indispensable per als historiadors en general i en particular per als estudiosos dels ordes religiosomilitars del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, ambdues amb una gran implantació arreu del Principat, i això sense oblidar que el segon acaba rebent els dominis dels cavallers templers quan el seu orde sigui dissolt.

En tot cas, l'obra de Miret i Sans es divideix en dues grans parts com podem veure. En la primera amb divuit capítols, i entre altres es tracta: dels orígens d'aquells dos ordes militars (amb referències als de l'orde teutònic); de l'establiment dels cavallers hospitalers i dels templers a Aragó i a Catalunya (en aquest cas amb referències especials als de les comarques del Penedès, del Vallès, d'Osona, del Pallars, del Rosselló, de la plana d'Urgell); de les primeres adquisicions dels cavallers dels dos ordes també a Aragó, Castella i Navarra, amb les diverses disposicions papals dictades a favor seu; de la conquesta de Tortosa i de la de Lleida (a mitjans segle XII), en la qual uns i altres cavallers tingueren una intervenció decisiva, i les primeres donacions que reberen a Tortosa, Lleida, Miravet, etc.

També es refereixen les noves adquisicions fetes els anys posteriors a la conquesta d'aquelles dues ciutats, i l'establiment de noves comandes d'un i altre orde a Catalunya i Aragó, com són les de: Barbens, Sant Valentí, Siscar,

Palau, Barberà, Selma, Corbins, Puig-reig, Aiguaviva, Castelló d'Empúries, la Juncosa, la mateixa de Tortosa, d'Amposta, d'Ulldecona, de l'Hospital de Lleida, de Barcelona, de Sixena i Alguaire, de Isot, de Costoja, de Berga, de Vallmoll, de Sant Llorenç de les Arenes i d'Avinyonet, de Saragossa, de Calataiud, d'Anyón i Mallén, de Barbastre i Osca, de Pina, d'Aliaga, de Samper de Calanda, de Castelliscar, de Casp, de Montsó, de Novillas, de Boquiñeni, d'Ascó i d'Orta, d'Ambel, de Miambel i d'Encinacorba, de Remolins, de Mallorca, de l'Espluga de Francolí, de Torres de Segre, i un llarg etcètera.

També s'ocupa de les cases dels ordes que no s'erigeixen en Comandes com per exemple: les de Vic, de Térmens, de Biure, etcètera. Igualment l'autor s'ocupa de les religioses de l'Hospital i templeres, des de la creació de les primeres cases, amb especial esment a les hospitaleres de Cervera, Alguaire, i d'altres.

Miret i Sans tracta també dels béns dels ordes en els seus territoris (molins, forns i altres drets; i també refereix alguns testaments amb donacions importants a favor d'un o altre orde. En un parell de capítols talment s'ocupa de la indumentària d'uns i altres cavallers. I per últim igualment es refereix a la influència política, en especial del Temple, la seva activitat financera; i per últim encara es fa referència a l'extinció de l'orde, el procés contra els templers, i els seus béns.

La segona part del llibre, amb 7 capítols després de la desaparició de l'Orde del Temple, es refereix: al traspàs dels béns del Temple després de la seva desaparició, a favor del de l'Hospital; a les campanyes sobretot de l'Hospital, contra els sarraïns del sud; a les noves fortificacions dels cavallers hospitalers; a la creació de les batllies de Mallorca i Casp; les visites que efectuen els priors hospitalers als seus dominis i les preses de possessió.

L'obra acaba amb un Apèndix que conté tres catàlegs o llistes dels comanadors que corresponen als tècnics en qüestió; 21 documents que enriqueixen considerablement l'obra; i dos índexs geogràfic i onomàstic, de gran interès.

Per la seva part, Sans i Travé, a més d'encarregar-se d'aquesta reimpressió, elabora un extens i molt complet estudi introductori sobre la vida i obra de Miret i Sans. Però va molt més enllà ja que du a terme una posada al dia dels estudis realitzats i publicats fins la data sobre els ordes religiosomilitars a Catalunya.

En una primera part, iniciada amb un pròleg del mateix Sans i Travé, s'inclou una ressenya biogràfica de Miret i Sans, es destaquen les línies de recerca

seguides segons la seva obra historiogràfica, es fa referència als seus estudis sobre els ordes religiosomilitars, i finalment es dedica un apartat a la que és considerada com l'obra magna de l'autor, *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya.*

La segon part de l'estudi introductori ja du el títol significatiu d'*Historiografia posterior a Miret i Sans referida a les províncies catalanes dels ordes del Temple i de l'Hospital (1910-2005).* Amb aquest detallat treball, Sans i Travé recull tota la bibliografia dels darrers cent anys centrada en algun aspecte dels ordes del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a Catalunya.

Una tasca ingent, amb quasi un miler de notes, algunes molt extenses, amb dades bibliogràfiques que són de gran utilitat per a tot estudiós d'aquells ordes, i en general per a tota persona interessada en la història de Catalunya, ja que és molta la informació que contenen de tot el seu territori.

Sans i Travé divideix aquesta part de la seva introducció en tres grans blocs. El primer es dedica a la *Bibliografia i fonts documentals.* Sans i Travé recorda en primer lloc l'obra de Derek W. Lomax de 1976, sobre la historiografia general dels ordes religiosomilitars a la península ibèrica, i altres posteriors fins a la data. En aquest apartat es relacionen reculls bibliogràfics, treballs que informen sobre arxius que contenen informació sobre els dos ordes al Principat; i obres generals i edicions de fons documentals (butlles, diplomataris, privilegis, etc.).

Específicament sobre l'Orde del Temple es relacionen: edicions de col·leccions diplomàtiques sobre els templers a la província catalana (també inclou Aragó); obres generals sobre els templers catalans (orígens i fundació, introducció al Principat i altres territoris peninsulars, etc.); estudis sobre comandes templeres (bibliografia recollida en 140 notes, inclosos els altres territoris de la província catalana del Temple: Aragó, Navarra, València i Mallorca); estudis sobre aspectes socials i econòmics; treballs entorn al patrimoni monumental i artístic templer; edicions de la regla i estatuts de l'orde; edició i estudis de cartes de població, ordinacions i costums atorgats per l'Orde (recordem els importants textos consuetudinaris catalans de Tortosa i Orta); altres treballs sobre el procés dels templers i la destinació dels seus béns a la província catalana; i sota l'epígraf de *Prosopografia* es recullen estudis i ressenyes biogràfiques realitzades dels cavallers templers.

I també particularment sobre l'Orde de l'Hospital de Sant de Jerusalem es presenten: edicions de col·leccions diplomàtiques i de documents; estudis generals sobre l'orde; treballs específics sobre comandes hospitaleres; altres estudis sobre el patrimoni monumental i artístic hospitaler; obres sobres els convents femenins; edicions dels estatuts de l'orde, i altres dedicades a ordenaments jurídics i legals concedits als seus vassalls; treballs sobre les campanyes militars en les quals l'orde va participar; i finalment un recull de biografies publicades sobre membres de l'orde.

Aquest treball de Sans i Travé és molt exhaustiu, complet, i posa a l'abast general l'extensa bibliografia nacional i estrangera dedicada als ordes del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a Catalunya i a la península ibèrica. Una obra extraordinària, una de les principals i més importants aportacions de Sans i Travé a la historiografia catalana sobre els ordes religiosomilitars, dins la que és la seva línia de recerca.

Cal felicitar Josep M. Sans i Travé per la magnífica reimpressió de l'obra magna de Joaquim Miret i Sans, plenament vigent, i per complementar-la de forma extraordinària amb l'abundosa bibliografia existent fins aquesta data sobre els Ordes del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i les seves Cases i Comandes a Catalunya i altres territoris peninsulars.

JOSEP SERRANO DAURA

BARRERO GARCÍA, Ana María / SOTO RÁBANOS, José María, *La «Glosa Magna» de Gregorio López (sobre la doctrina de la guerra justa en el siglo XVI)*, D. R. Escuela Libre de Derecho, México, 2005, 247 p. (14 x 20 cm).

L'any 2005 se celebrava el 450 aniversari de la publicació de la primera edició de *Las siete Partidas del sabio rey don Alonso el nono, nuevamente Glosadas por el Licenciado Gregorio López, del Consejo Real de Indias de su Majestad.* L'obra s'imprimeix el 1555 a Salamanca, i ha estat reimpresa en facsímil els anys 1974 i 2004 per l'editorial del BOE.

Amb motiu d'aquesta efemèride Ana M. Barrero i José M. Soto presenten aquesta edició crítica i bilingüe de la coneguda com la *glosa magna* de